

SNAŽNI:

Mediji bez mržnje i dezinformacija

MODELI PROPAGANDE, DEZINFORMACIJA I MRŽNJE U MEDIJIMA I KOMUNIKACIJAMA U BOSNI I HERCEGOVINI

Anida Sokol

BOSNA I HERCEGOVINA

SNAŽNI: Mediji bez mržnje i dezinformacija

Regionalni projekt „SNAŽNI: Inicijativa civilnog društva za reafirmaciju slobode medija i suzbijanje dezinformacija, propagande i govora mržnje na Zapadnom Balkanu i u Turskoj“ realizuju partnerske organizacije [SEENPM](#), [Albanski medijski institut](#), [Mediacentar Sarajevo](#), [Kosovo 2.0](#), [Institut za medije Crne Gore](#), [Makedonski institut za medije](#), [Novosadska novinarska škola](#), [Mirovni institut](#) i [Bianet](#), uz finansijsku podršku Evropske unije.

Info: <https://seenpm.org/>

Kontakt: admin@seenpm.org

MODELI PROPAGANDE, DEZINFORMACIJA I MRŽNJE U MEDIJIMA I KOMUNIKACIJAMA U BIH

BOSNA I HERCEGOVINA

Autorica: Anida Sokol

Urednica, voditeljica regionalnog istraživanja: Brankica Petković

Izvršna urednica: Anida Sokol

Recenzentica: Sanela Hodžić

Prevod s engleskog: Aida Spahić

Grafički dizajn: Špela Kranjec za Filip Kranjec s.p., Ljubljana, Slovenija

Izdavači: Fondacija Mediacentar Sarajevo, SEENPM, Tirana i Mirovni institut, Ljubljana

Sarajevo, septembar 2020

© *Fondacija Mediacentar Sarajevo, SEENPM, Mirovni institut i autorica*

South East European Network
for Professionalization of Media

*Ovaj izvještaj proizveden je uz finansijsku podršku Evropske unije.
Sadržaj je isključiva odgovornost autorice i izdavača
i ne odražava nužno stavove Evropske unije.*

SADRŽAJ

1. UVOD	4
2. VRSTE I NAČINI DJELOVANJA MODELA PROPAGANDE, DEZINFORMACIJA I MRŽNJE	6
2.1. Tradicionalni mediji	6
2.2. Online platforme	6
2.3. Korisnički generiran sadržaj	7
3. PRIMJERI MODELA PROPAGANDE, DEZINFORMACIJA I MRŽNJE U BIH	9
3.1. Antimigrant	9
3.2. Despotovina.info	10
3.3. Dnevni avaz	11
3.4. RTRS	12
3.5. RTV Herceg Bosne	14
3.6. SAFF	16
3.7. STAV	17
4. OSVRT I ZAKLJUČAK	19
5. PREPORUKE	21
5.1. Opće	21
5.2. Konkretno	21
5.2.1. Govor mržnje	21
5.2.2. Mediji	22
5.2.3. Organizacije civilnog društva, Vijeće za štampu i RAK	22
5.2.4. Politički predstavnici i vlada	23
Literatura i izvori	24
O autorici	29

MODELI PROPAGANDE, DEZINFORMACIJA I MRŽNJE U MEDIJIMA I KOMUNIKACIJAMA U BOSNI I HERCEGOVINI

Anida Sokol

1. UVOD

Dvadeset i pet godina nakon okončanja rata (1992-1995), političku klimu u BiH i dalje prožimaju razdorna etnonacionalistička retorika i stalna neslaganja etnonacionalnih političkih elita koje kočje demokratske procese i napredak BiH prema potpuno demokratskom i funkcionalnom društvu. Mediji i javne komunikacijske prakse određene su ovim tendencijama te im istovremeno doprinose. Mediji u BiH podložni su uticajima političkih i privrednih grupa, nemaju dovoljno prihoda i kapaciteta za nezavisno i profesionalno novinarstvo ni mehanizama zaštite od uplitanja političkih stranaka u njihove uredničke politike. Brojni mediji su povezani sa vodećim političkim strankama i poslovnim krugovima kroz netransparentno i proizvoljno finansiranje i vlasničke strukture, dok su nezavisni mediji rijetki i obično ih finansiraju strani donatori (Hodžić i Sokol, 2018a; 2018b). Iako je regulatorni sistem, koji je uspostavila međunarodna zajednica, uspio ublažiti huškačke i zapaljive sadržaje, selektivnim pokrivanjem aktuelnih i historijskih događaja i manjkom kritike prema zapaljivoj i razdornoj etnonacionalnoj politici, mediji nastavljaju perpetuirati etnonacionalne podjele i doprinose selektivnim sjećanjima na prošlost. Pored političkih aktera, i strani akteri su kroz medije nastojali nametati svoje geopolitičke interese na Zapadnom Balkanu (StratCom Nato, 2020).

Istraživanja pokazuju da građanima nije lako raspoznati problematične medijske sadržaje a nije bilo sistemskih napora vlasti u BiH da se u osnovno i srednje obrazovanje uvede medijska i informacijska pismenost.

Nove tehnologije i sve veće korištenje interneta donijelo je nove probleme. Razdorna i zapaljajuća retorika preselila se u online prostor, a društveni mediji i prostori predviđeni za komentare u online medijima prožeti su pogrđnim jezikom i govorom mržnje koji se uglavnom razmjenjuju između etnonacionalnih grupa, Bošnjaka, Srba i Hrvata, ali su usmjereni i na migrante, žene, LGBTI+ populaciju i romske zajednice (Cvijetićanin et al, 2010; Hodžić, 2014). Prijetnje smrću, diskriminatoran jezik i uvrede pojedincima i novinarima također su prisutni u online medijima i korisnički generiranom sadržaju, gdje su najčešće mete bile posebice novinarke (Sokol, 2018).

U proteklim godinama, pokrenuti su brojni anonimni portali koji šire dezinformacije i propagandu (Cvijetićanin et al, 2019), ali istraživanja pokazuju

da građanima nije lako raspoznati problematične medijske sadržaje a nije bilo sistemskih napora vlasti u BiH da se u osnovno i srednje obrazovanje uvede medijska i informacijska pismenost (Hodžić, Petković i Bašić-Hrvatini, 2019; Sokol, 2019b; Trninić, 2014).

Ovim istraživanjem analiziraju se modeli propagande, dezinformacija i mržnje u medijima i komunikacijama u zemlji. Cilj je da se da pregled strukturalnih elemenata u proizvodnji, distribuciji i korištenju ovih modela te njihovog uticaja na postojeće etnonacionalne tenzije i podjele, kao i njihove podrške takvim pojavama. Istraživanje je provedeno na temelju sekundarnih istraživanja, konsultacija sa predstavnicama i predstavnicima regulatora i organizacija civilnog društva,¹ analize odluka Regulatorne agencije za komunikacije (RAK), Vijeća za štampu, fact-checking platforme Raskrinkavanje, i watchdog medijskih platformi analiziraj.ba i media.ba. Da bi se prikupile informacije o finansiranju i vlasničkim strukturama, gdje je bilo moguće, napravljen je uvid u budžete medija ili lokalnih općina, dok su se dodatne informacije prikupljale kroz profile pojedinačnih medija na društvenim medijima, alat who.is i registar poslovnih subjekata pravosudje.ba. Pored toga, analiziran je niz članaka odabranih online medija iz juna 2020. godine da bi se stekao bolji uvid u uredničke prakse.

Na osnovu sekundarnog istraživanja, utvrđen je niz medijskih i komunikacijskih modela kojima se uglavnom proizvode i šire dezinformacije, propaganda i govor mržnje. Odnose se na jednu od tri vrste medija i komunikacija: tradicionalni mediji, novi mediji i korisnički generirana interakcija na online medijima i društvenim mrežama. Uključuju: 1) tradicionalne medije koji su povezani sa centrima moći i šire političku i etnonacionalnu propagandu; 2) anonimne portale i komercijalne online medije koji šire dezinformacije u političke ili finansijske svrhe; 3) političke propagandne web stranice koje se pojave u velikom broju tokom predizbornih kampanja; 4) web stranice i grupe na društvenim medijima koje šire radikalniji i agresivniji etnonacionalni i vjerski sadržaj; 5) portale koji su svojim narativima usmjereni protiv manjinskih grupa, poput migranata; 6) govor mržnje, pogrđan jezik i uvrede u prostorima za komentare na online medijima i platformama društvenih medija.

U istraživanju ćemo prvo ukratko objasniti šta znače modeli dezinformacija, propagande i mržnje u medijima i komunikacijama a nakon toga iznijeti sedam primjera da bi se stekao bolji uvid u njihove organizacijske modalitete, sadržaje, finansiranje i vlasničke strukture. Razmotrit ćemo okvire za (samo) regulaciju te napore različitih aktera da ih reguliraju te ćemo zaključiti preporukama za korake koje trebaju poduzeti institucije, organizacije i mediji da se minimizira širenje dezinformacija, propagande i govora mržnje i stvori prostor za medijske i komunikacijske prakse koje će potaknuti zdrave rasprave i demokratske procese.

¹ Konsultirane su predstavnice i predstavnici sljedećih organizacija: Regulatorna agencija za komunikacije, Vijeće za štampu, fact-checking platforma Raskrinkavanje, Sarajevski otvoreni centar, Mreža za izgradnju mira, Digitalni arhiv INFOBIRO, Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH.

2. VRSTE I NAČINI DJELOVANJA MODELA PROPAGANDE, DEZINFORMACIJA I MRŽNJE

2.1. Tradicionalni mediji

Bh. medijski sektor karakterizira veliki broj medija: 103 televizijske stanice, 152 radio stanica, tri javna RTV servisa, osam dnevnih novina i 181 publikacija.² Mnogi lokalni javni emiteri, u vlasništvu lokalnih vlasti koje ih uglavnom i finansiraju, nemaju kapaciteta za kritičko izvještavanje o lokalnim moćnicima i mnogi promoviraju interese vladajućih stranaka (Hodžić i Sokol, 2018a; 2018c). Među privatnim emiterima i štampanim medijima, neki se, kroz vlasničke strukture i dodjelu javnih sredstava i prihode od oglašavanja (često netransparentne i proizvoljne), povezuju sa političkim strankama i privrednim grupama čije interese promoviraju (Hodžić i Sokol, 2018a; 2018b; Krajnc i Kadić-Maglajić, 2018).

Mnogi lokalni javni emiteri, u vlasništvu lokalnih vlasti koje ih uglavnom i finansiraju, nemaju kapaciteta za kritičko izvještavanje o lokalnim moćnicima i mnogi promoviraju interese vladajućih stranaka.

Zbog manjka kapaciteta i prihoda, slab im je kvalitet i raznolikost informacija, objavljuju neprovjerene informacije, koriste jednostrane zvanične izvore i nemaju kritički odmak od problematičnih izjava političara. Neki tradicionalni mediji su također izvori i distributeri dezinformacija: na primjer, fact-checking platforma Raskrinkavanje svrstala je Avaz, RTRS, Slobodnu Bosnu i Alternativnu televiziju u "high-risk" medije zbog širenja lažnih vijesti i dezinformacija.³

Mnogi mediji su podijeljeni po etnonacionalnim linijama, što se vidi u tome da se primarno bave pitanjima i agendom vlastite etnonacionalne grupe i jednostrano tumače ratna dešavanja (Aktek, 2018; Irex 2019; Sokol, 2019a), dok je sadržaj namijenjen manjinama i ugroženim grupama, odnosno onaj koji se na njih odnosi, premalo zastupljen (RAK, 2019b). Nizak stepen raznolikosti informacija i sadržaja također je posljedica rodne stratifikacije i manjka diverziteta na radnom mjestu. Nekoliko istraživanja pokazuje, na primjer, da se žene češće zapošljavaju kao novinarke i članice administrativnog osoblja nego kao glavne urednice i direktorice (Unkić, 2018; Džihana 2018). Podaci za 2020. godinu otkrivaju da žene obnašaju samo dvadeset i šest posto direktorskih pozicija na televizijskim stanicama i trideset posto takvih pozicija na radio stanicama, te da se uglavnom radi o lokalnim javnim emiterima.⁴

2.2. Online platforme

U proteklim godinama je došlo do rasta broja online platformi koji šire lažni i obmanjujući medijski sadržaj, a mnogi su političke prirode i šire se u svrhu

² Prikupljeni iz evidencija RAK-a i Vijeća za štampu.

³ Vidi listu "red flag" i "high-risk" medija na: <https://raskrinkavanje.ba/high-risk-mediji>. Također: <https://raskrinkavanje.ba/mediji>.

⁴ Procent direktorica u lokalnim javnim emiterima je poprilično visok. Žene čine 63 posto radio direktorica i čak 78 posto televizijskih direktorica. Procent je izračunat na osnovu informacija iz registara emitera RAK-a.

sticanja finansijske koristi i/ili u političke svrhe. Mnoge takve stranice su anonimne, nemaju impresume i nisu registrirane kao poslovna djelatnost, a neke formiraju takozvane 'farme portala' koje koriste brojne Facebook stranice i povezane domene da promoviraju svoj sadržaj i stiču više prihoda (Cvijetićanin et al, 2019).⁵

Brojni online mediji, većinom anonimni, masovno se pojavljuju u predizbornom periodu i objavljuju podobne vijesti o političkim strankama (uglavnom se radi o tri vladajuće etnonacionalne stranke: SDA, HDZ i SNSD), nemaju komercijalne reklame i obično nakon izbora prestanu biti aktivni (Blagovčanin, 2019; Turčilo, 2020). Anonimne web stranice, grupe na društvenim medijima i internetske zajednice usmjerene na manju publiku koje šire agresivni radikalni etnonacionalni i/ili religijski sadržaj, opravdavaju ratne zločine i glorificiraju ratne zločince također su prisutne u online sferi u BiH⁶ (Sokol, 2019a; Aktek, 2018). Njihovo vlasništvo, imena autora i načini finansiranja nisu poznati (mnoge navodno djeluju na volonterskoj osnovi i pokrenute su kao grassroots inicijative), ali primjer *despotovina.info*, radikalne srpske web stranice koju su podržale općine Srebrenica i Bratunac i, prema navodima na web stranici, Vlada Srbije, pokazuje da takve platforme mogu biti povezane sa političkim strankama (Sokol, 2019a).

U proteklm godinama je došlo do rasta broja online platformi koji šire lažni i obmanjujući medijski sadržaj, a mnogi su političke prirode i šire se u svrhu sticanja finansijske koristi i/ili u političke svrhe.

Iako je većina ovih platformi usmjereno protiv jedne od tri etnonacionalne grupe i/ili određene političke stranke, u proteklm godinama su migranti i izbjeglice postali česta meta nekih medijskih platformi, posebice portali koji objavljuju vijesti u Krajini i Facebook grupe (Buljubašić, 2019; Adilagić, 2019; Sokol, 2019c). Neke platforme stereotipiziraju i stigmatiziraju žene, uključujući i one iz radikalnog religijskog spektra (poput web stranice Zijada Ljakića), kao i one antireligijske orijentacije (poput Bosanskih nacionalista) (Aktek, 2018).

2.3. Korisnički generiran sadržaj

Govor mržnje se rijetko javlja u uredničkom sadržaju medija, čak i kada govorimo o radikalnim desničarskim i vjerskim web stranicama (Aktek, 2018), ali su komentari na online medijima i platformama društvenih medija preplavljeni velikom količinom govora mržnje, pogrđnog jezika i uvreda, obično u vezi sa etnonacionalizmom (Aktek, 2018). Sarajevski otvoreni centar je 2019. godine dokumentirao 104 slučajeva govora mržnje online, od kojih je 100 komentara sa *klix.ba*,⁷ a brojni su se odnosili na LGBTI+ zajednicu, naročito u kontekstu prve Povorke ponosa organizirane u Sarajevu. Većina žalbi na govor mržnje u korisnički generiranom sadržaju koje je zaprimilo

5 Na primjer, poluanonimni portal *novi.ba* povezan je sa 58 Facebook stranica i nizom domena putem kojih se promovira njegov sadržaj (Cvijetićanin et al, 2019).

6 Na primjer, *despotovina.info* ili *bosanskinacionalisti.org*.

7 Monitoring Sarajevskog otvorenog centra. Pismena korespondencija. 25.6.2020.

Vijeće za štampu 2019. godine odnosilo se na komentare na nekim od najpopularnijih portala – depo.ba, klix.ba, i dnevno.ba (Vijeće za štampu, 2019). Politički trolovi se također pojavljuju u korisničkim prostorima: jednom analizom komentara na klix.ba u predizbornom periodu 2018. godine pronađeno je 259 profila koji su imali karakteristike političkih trolova i koji su objavljivali komentare u korist stranaka SDA, SBB i SDP (Raskrinkavanje, 2019).

Govor mržnje se rijetko javlja u uredničkom sadržaju medija, čak i kada govorimo o radikalnim desničarskim i vjerskim web stranicama, ali su komentari na online medijima i platformama društvenih medija preplavljeni velikom količinom govora mržnje, pogrdnog jezika i uvreda, obično u vezi sa etnonacionalizmom.

3. PRIMJERI MODELA PROPAGANDE, DEZINFORMACIJA I MRŽNJE U BIH

Sa ciljem sticanja dubljeg uvida u strukturalne elemente ovih modela, njihove finansijske i vlasničke strukture i veze sa javnim i demokratskim procesima u BiH kao i uticajem na njih, u tekstu koji slijedi bit će detaljno navedeni primjeri. Primjeri su odabrani na temelju sekundarnih izvora, konsultacija sa medijima i organizacijama koje se bave ljudskim pravima, pregledom odluka RAK-a i Vijeća za štampu iz 2018. i 2019. godine, fact-checking platforme Raskrinkavanje (od 2017. do juna 2020), analiziraj.ba i media.ba. U slučajevima kada kršenja kodeksa i pojave dezinformacija nisu uočili ni (samo)regulatorna tijela ni fact-checking platforma, primjeri su birani na osnovu konsultacija sa navedenim organizacijama, sekundarnih izvora, procjena istraživačice i kratkog pregleda sadržaja medija u junu 2020. godine. Popularnost medija je također uzeta u obzir: veći broj pratitelja na društvenim mrežama u junu 2020. ili mediji koji su pokrenuli debate u javnosti, poput antimigrant.ba ili RTV Herceg-Bosna. Primjeri su navedeni abecednim redom i uključuju javne i privatne medije, lokalne i regionalne medije, TV, radio i štampu, kao i medije povezane sa različitim etnonacionalnim političkim i/ili religijskim agendama koje podržavaju. Ova lista je samo ilustrativna i u zemlji postoje brojni drugi primjeri modela propagande, dezinformacija i mržnje.

3.1. Antimigrant

Antimigrant je radikalna web stranica koja objavljuje govor mržnje i dezinformacije o migrantima i izbjeglicama u BiH te čak i poziva na direktne napade na ovu populaciju. Portal ima zvaničnu domenu BiH (.ba) i registriran je na Fatmira Alispahića, bošnjačkog autora. Modus operandi je kopiranje i prenošenje članaka iz drugih medija o migrantima i izbjeglicama uz promjenu naslova da bi zvučali provokativnije i diskriminatorno te pozivanje na direktne napade na migrante i osobe koje im pomažu. Pored govora mržnje o migrantima, antimigrant.ba objavljuje dezinformacije o pojedinim osobama, institucijama i organizacijama koje djeluju u BiH i pomažu izbjeglicama i migrantima (Sokol, 2019c).

Mreža za izgradnju mira je podnijela žalbe Vijeću za štampu, Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice i Instituciji ombudsmena za ljudska prava BiH, koje, međutim, nisu urodile plodom (Sokol, 2019c). Na web stranici nema reklama a način finansiranja je nepoznat. Vijeće za štampu je 2019. godine utvrdilo 5 grubih kršenja Kodeksa za štampu i online medija (Vijeće za štampu, 2019), a fact-checking platforma je ovaj medij svrstala u "high-risk" medije zbog širenja nepouzdanog sadržaja.

Antimigrant je radikalna web stranica koja objavljuje govor mržnje i dezinformacije o migrantima i izbjeglicama u BiH te čak i poziva na direktne napade na ovu populaciju.

MEDIJI I VRSTA: ANTIMIGRANT, ONLINE

Tabela 1

PODACI O VLASNIŠTVU	Domena je registrirana na Fatmira Alispahića, koji je i autor većine članaka.
FINANSIRANJE	Nema
MISIJA I UREDNIČKA POLITIKA	Objavljivanje članaka protiv migranata i izbjeglica; pozivanje na direktne napade na ovu populaciju.
BROJ ZAPOSLENIH	Nema podataka
DOSEG	Nema podataka
KRŠENJA PROFESIONALNIH STANDARDA	5 kršenja Kodeksa za štampu i online medije BiH 2019. godine
FACT-CHECKING PLATFORMA	51 primjer problematičnog medijskog sadržaja, uključujući pristrasna izvještavanja (24) i manipulacije činjenicama (11).

3.2. Despotovina.info

Despotovina.info je radikalni srpski portal iz Bratunca, koji propagira srpski etnonacionalni narativ i glorificira Vojsku Republike Srpske, uključujući i Ratka Mladića, kojeg je Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (ICTY) osudio za zločine protiv čovječnosti i genocid (Sokol, 2019a). Također objavljuje vijesti koje se odnose na općine Bratunac i Srebrenica, informacije o humanitarnim događajima i izvještava o lokalnim vlastima i stranci SNSD. Prema navodima na web stranici, osnovan je 2016. godine uz podršku Ministarstva kulture i informisanja i Ministarstva spoljnih poslova Srbije te prima podršku od Opštine Bratunac. Portal pripada Udruženju Despotovina a jedan od osnivača je lokalni sveštenik (Kuloglija, 2020). Portal je 2019. godine primio novčana sredstva od Opštine Srebrenica,⁸ što je pokrenulo kritiku drugih nevladinih organizacija u Srebrenici (Kuloglija, 2020). Svrstan je u problematične medije koji podižu etnonacionalne tenzije među lokalnim stanovništvom u Srebrenici i Bratuncu, području sa teškim ratnim nasljeđem i teškim procesom pomirenja (Sokol, 2019a). Na primjer, u januaru 2019. godine, objavio je sliku sa proslave pravoslavnog Božića uz riječi gotovo identične onim koje je izgovorio Ratko Mladić kada je u julu 1995. godine ušao u Srebrenicu - "Evo nas u Srebrenici uoči još jednog velikog srpskog praznika". Fact-checking platforma i Vijeće za štampu BiH nisu analizirali ovaj medij.

Despotovina.info je radikalni srpski portal iz Bratunca, koji propagira srpski etnonacionalni narativ i glorificira Vojsku Republike Srpske, uključujući i Ratka Mladića, kojeg je Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (ICTY) osudio za zločine protiv čovječnosti i genocid.

8 Vidi odluku: http://srebrenica.gov.ba/images/dokumenti/2019/JP_UG_NVO_SPORT/Odluka_-_sportski_klubovi_i_NVO_za_2019.pdf

MEDIJI I VRSTA: DESPOTOVINA.INFO, ONLINE

Tabela 2

PODACI O VLASNIŠTVU	Udruženje građana Despotovina. Jedan od osnivača je lokalni sveštenik Aleksandar Mlađenović, urednici Aleksandar Lesendić Petrović i Aleksandar Ćirković. ⁹
FINANSIRANJE	Prema navodima na web stranici, ovaj medij podržava Vlada Srbije i općina Bratunac. Od općine Srebrenica je 2019. godine primio novčana sredstva u iznosu od 1500 KM.
MISIJA I UREDNIČKA POLITIKA	Propagiranje srpskog etnonacionalnog narativa i glorifikacija Vojske Republike Srpske.
BROJ ZAPOSLENIH	Glavni urednici Aleksandar Lesendić Petrović i Aleksandar Ćirković
DOSEG	22.721 pratitelja na Facebooku
KRŠENJA PROFESIONALNIH STANDARDA	Nema
FACT-CHECKING PLATFORMA	Nema

3.3. Dnevni avaz

Političke veze u štampanim medijima su najočitije u slučaju dnevne novine Dnevni avaz, koju drži porodica Radončić, a povezana je sa vladinom koalicijskom strankom SBB. Novinu je 1993. godine osnovao tadašnji novinar Fahrudin Radončić, koji je nakon rata izgradio carstvo nekretnina, osnovao stranku SBB 2009. godine i služio kao ministar sigurnosti BiH. Do 2012. godine je bio vlasnik novine, nakon čega je društvo Avaz Rotto Press¹⁰ prodao svoj bivšoj supruzi (200 miliona KM) (CIN, 2017; Hodžić, 2014b). Kupoprodajni ugovor i prateći aneksi su Radončiću omogućili da se formalno izvuče iz društva Avaz-Roto Press, dok je nastavio vršiti uticaj na uredničku politiku novine (CIN, 2017).

Političke veze u štampanim medijima su najočitije u slučaju dnevne novine Dnevni avaz, koju drži porodica Radončić, a povezana je sa vladinom koalicijskom strankom SBB.

Dnevni avaz pozitivno izvještava o stranci SBB, usmjeren je protiv stranačkih protivnika, a izvještavanje često uključuje neprofesionalni, pristrasan i senzacionalistički sadržaj, sa privlačnim naslovima i clickbaitovima.¹¹ Medij je također poznat po kampanji protiv migranata i predstavlja ih u negativnom i dehumanizirajućem svjetlu (Zulejhić, 2020).

⁹ Informacija o urednicima je objavljena na njihovoj Facebook stranici.

¹⁰ Društvo Avaz Rotto Press objavljuje i ženski magazin Azra i tabloid Express.

¹¹ Vidi, na primjer: Buljubašić (2020).

Žalbena komisija Vijeća za štampu je 2019. godine utvrdila 17 kršenja Kodeksa za štampu i online medije (Vijeće za štampu, 2019),¹² uključujući 7 kršenja principa tačnosti i fer izvještavanja, dok je fact-checking platforma Raskrinkavanje svrstala Dnevni avaz u “red flag” i “high-risk” medije zbog širenja lažnih vijesti i sadržaja upitne istinitosti. Da se osveti, medij je objavio sedam članaka protiv ove fact-checking platforme, nazivajući njene članove stranim plaćenicima (Zulejhić, 2019).

Ovaj medij uspijeva zadržati široku publiku kroz svoju online verziju i upotrebu senzacionalističkih i clickbait naslova, izvještavanje o nesrećama, nasilju u porodici i smrtnim slučajevima (crna hronika) i show biznisu, što se u velikoj mjeri čita (Buljubašić, 2020). Prema stranici alexa.com, Dnevni avaz je u junu 2020. bio najčitaniji portal koji objavljuje vijesti u BiH i koji prati više od pola miliona ljudi na Facebooku. Tiraž mu nije poznat, ali medij za sebe tvrdi da je najtiražniji i najuticajni štampani i online medij u BiH.

MEDIJI I VRSTA: DNEVNI AVAZ, ŠTAMPANI I ONLINE

Tabela 3

PODACI O VLASNIŠTVU	Privatni medij. Vlasnik: Društvo Avaz Roto Press, vlasnica Azra Radončić
FINANSIRANJE	Oglašavanje
UREDNIČKA POLITIKA	Povezanost sa strankom SBB kroz vlasničku strukturu koja vrši uticaj na uredničku politiku.
BROJ ZAPOSLENIH	Redakcija: 8 (6 muškaraca, 2 žene) ¹³
DOSEG	Najčitaniji portal koji objavljuje vijesti prema Alexi; Facebook pratitelji: 617.110
KRŠENJA KODEKSA PROFESIONALNE ETIKE	17 kršenja Kodeksa za štampu i online medije u 2019.
FACT-CHECKING PLATFORMA	185 primjera problematičnog medijskog sadržaja, uključujući clickbait naslove (37), dezinformacije (29), pristrasno izvještavanje (26) i lažne vijesti (23).

3.4. RTRS

Jedan od najpoznatijih primjera politički povezanog tradicionalnog medija je javni RTV servis Republike Srpske, RTRS. Iako se javni servisi, da bi održali nezavisnost, trebaju finansirati putem RTV taksi, Vlada Republike Srpske je 2013. godine usvojila izmjene i dopune Zakona o RTRS-u prema kojima vlada može finansirati javni servis. U proteklim godinama, RTRS je primao oko tri

¹² Medij je objavio 5 ispravki i demanta.

¹³ Prema impresumu.

miliona KM na godišnjoj osnovi, pod izgovorom da se nalazi u izuzetno lošoj finansijskoj situaciji (RTRS, 2018).¹⁴ Rukovodstvo je povezano sa SNSD-om: na primjer, direktor RTRS-a, Milan Trbojević bio je šef Biroa za odnose s javnošću predsjednika Republike Srpske.¹⁵

RAK, međunarodne organizacije¹⁶ i medijske watchdog platforme su u više navrata utvrđivale pristrasnost u izvještavanju RTRS-a. RAK je šest puta tokom 2018. i 2019. godine izrekao novčanu kaznu ovom javnom servisu zbog kršenja principa pravičnosti i nepristrasnosti (RAK, 2020; RAK, 2019a).¹⁷ RAK je 2018. proveo jednomjesečnu monitoring analizu sadržaja izvještavanja tri javna RTV servisa (BHRT, FTV i RTRS) i zaključio da RTRS kontinuirano i tendenciozno promovira interese vladajuće stranke SNSD, te stalno predstavlja članove stranke u pozitivnom i afirmativnom svjetlu a uglavnom kritički izvještava o aktivnostima opozicije (RAK, 2019a).

RAK je 2018. proveo jednomjesečnu monitoring analizu sadržaja izvještavanja tri javna RTV servisa i zaključio da RTRS kontinuirano i tendenciozno promovira interese vladajuće stranke SNSD, te stalno predstavlja članove stranke u pozitivnom i afirmativnom svjetlu a uglavnom kritički izvještava o aktivnostima opozicije.

Na primjer, RTRS je 2019. godine objavio neprovjerenu i senzacionalističku vijest da su strani akteri i lokalne NVO, kritički nastrojene prema vlasti, pokušali srušiti vladu RS-a (RAK, 2020). Na sličan način, kroz selektivno izvještavanje, RTRS je protest Pravda za Davida¹⁸ predstavljao kao događaj koji će ugroziti opstanak RS-a a demonstrante kao agresivne i opasne. U oba slučaja, RAK je zaključio da je emiter zloupotrijebio emocije i strahove javnosti te manipulirao njima (RAK, 2020).

Jednostrana tumačenja ratnih dešavanja i zanemarivanje sudskih postupaka koji se odnose na zločine koje je počinila Vojska Republike Srpske dijelom su narativa SNSD-a i RTRS-a. Na primer, RTRS je 2019. godine obavio zaključke iz izvještaja Centra za istraživanje rata, ratnih zločina i traženje nestalih lica Republike Srpske o masakru na Kapiji 25. maja 1995. godine, prema kojem su smrt 71 osobe uzrokovale lokalne istovremene terorističke eksplozije Bošnjaka a ne granate koje je ispalila Vojska Republike Srpske čijeg je oficira Sud BiH osudio za ovo djelo 2014. godine. RAK je zaključio da emiter nije predstavio različita mišljenja o toj temi te je čak povrijedio dostojanstvo žrtava navodeći da se 27 njih može označiti kao bombaši samoubice i otkrivši imena dvije žrtve (RAK, 2020).

¹⁴ Emiter je 2018. godine primio tri i po miliona KM, a 2017. godine oko dva i po miliona KM od Vlade RS-a (RTRS, 2018). Ukupni iznos subvencije Vlade RS-a za javne medije 2019. godine bilo oko 4.800.000 KM. Pored RTRS-a, Vlada finansira i entitetsku novinsku agenciju Srna (Budžet RS, 2019).

¹⁵ Bivši direktor Draško Milinović također je povezan sa SNSD-om. Bio je šef kabineta premijera RS-a, a 2020. godine je izabran za direktora RAK-a (I.Č, 2020). Imenovanja stranački lojalnih osoba na rukovodeće pozicije dešavaju se i u drugim emiterima.

¹⁶ Na primjer, OSCE-ov monitoring medija tokom izbornog perioda 2018. godine potvrdio je da je RTRS opsežno pratio Milorada Dodika kao predsjednika RS-a i predsjedničkog kandidata, čime je prekršio princip jednog tretmana svih kandidata (OSCE, 2019).

¹⁷ Javni servis Federacije FTV je 2018. godine kažnjen za kršenje principa pravičnosti i nepristrasnosti (2018, pismeno upozorenje) a 2019. godine zbog propusta da na odgovarajući način označi sadržaj za maloljetnike (novčana kazna od 2000 KM) (RAK, 2020; RAK, 2019).

¹⁸ Masovni protesti su organizirani u Banja Luci, počevši od marta 2018. godine zbog smrti dvadeset jednogodišnjeg Davida Dragičević. Tužilaštvo je smrt proglasilo nesretnim slučajem, dok roditelji tvrde da je mladić brutalno ubijen.

Fact-checking platforma Raskrinkavanje svrstala je RTRS u “high-risk” medije zbog objavljivanja sadržaja upitne istinitosti. U istraživanju iz 2019. godine, RTRS, zajedno sa novinskom agencijom RS-a Srna, izdvojen je kao najčešći izvor političkih dezinformacija u BiH (Cvijetićanin et al, 2019). Ta dva javna medija često koriste anonimne web stranice kao izvore i prenosnike dezinformacija koje objavljuju (Cvijetićanin et al, 2019). Isto istraživanje je RTRS smjestilo u središte takozvanih ‘dezinformacijskih hubova’, mreže online medija u BiH (infosrpska.com, Srna, Alternativna televizija) i Srbiji (Blic, Informer, Kurir), među kojima je i Sputnik, medij u ruskom vlasništvu, koji objavljuju iste dezinformacije. Istraživanjem je zaključeno da je ova mreža po prirodi politička i da je koriste lokalni i strani akteri za vršenje uticaja na javno mnijenje u BiH (Cvijetićanin et al, 2019).

**MEDIJI I VRSTA:
RADIO TELEVIZIJA REPUBLIKE SRPSKE (RTRS);
JAVNI RTV SERVIS; TV, RADIO I ONLINE**

Tabela 4

PODACI O VLASNIŠTVU	Javni, osnivač je Vlada RS
FINANSIRANJE	RTV taksa, oglašavanje i Vlada RS (oko tri miliona KM)
UREDNIČKA POLITIKA	Povezanost sa vodećom strankom u RS, SNSD.
BROJ ZAPOSLENIH	629 (muškarci 367; žene 262) (RTRS, 2018)
DOSEG	73.200 pratitelja na Facebooku
KRŠENJA KODEKSA PROFESIONALNE ETIKE	RAK je izrekao novčane kazne RTRS-u šest puta 2018. i 2019. godine zbog kršenja principa pravičnosti i nepristrasnosti.
FACT-CHECKING PLATFORMA	216 primjera problematičnog medijskog sadržaja, uključujući pristrasno izvještavanje (56 članaka), teorije zavjere (28), lažne vijesti preuzete iz drugih izvora i objavljene (27), dezinformacije (24) i spin (24).

3.5. RTV Herceg Bosne

Pozivi na uspostavljanje javnog RTV servisa na hrvatskom jeziku dominiraju javnim diskursom hrvatske stranke HDZ. Javni medij RTV Herceg Bosne, koji od 1993. godine ima radio stanicu, 2019. godine je kupio TV Kiss i započeo sa emitiranjem televizijskog programa na hrvatskom jeziku. Naziv je dobio prema Hrvatskoj zajednici Herceg-Bosna, kvazi-državi tokom rata u BiH čiji je političke i vojne lidere osudio Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju.¹⁹ Finansira ga 13 općina i 2 kantona u Federaciji BiH gdje je HDZ na vlasti,

¹⁹ Vidi, na primjer: <https://www.documenta.hr/en/111-years-in-prison-for-herceg-bosna-leaders-sense-tribunal-news-report.html>

u ukupnom iznosu od 800.000 KM (Blagovčanin 2018; Grbešić 2019; Transparency International, 2019).²⁰ Za obnovu i opremanje, Republika Hrvatska je 2019. godine dodijelila oko 120.000 KM u okviru programa podrške kulturnim, obrazovnim i drugim projektima Hrvata u BiH.²¹ U prošlosti je RTV Herceg-Bosne u nekoliko navrata dobijala sredstva iz budžetske rezerve BiH, što je odobravao hrvatski član Predsjedništva (Transparency International, 2019).²²

Zbog snažne političke povezanosti sa HDZ-om, postoji veliki rizik od uredničke pristrasnosti, iako nijedna od platformi za monitoring nije analizirala sadržaj ovog medija. Na osnovu pregleda sadržaja u junu, koji je izvršila istraživačica, i sekundarnih izvora, ovaj medij propagira interese HDZ-a, objavljuje pozitivne vijesti o članovima te stranke i njenom predsjedniku Draganu Čoviću, obilježava ratne pobjede HVO, te komemorira žrtve i generale. Način finansiranja je prouzročio rasprave, čak i proteste u gradovima sa miješanim hrvatsko-bošnjačkim stanovništvom, kao što je Žepče, gdje su se građani okupili 2019. godine protiv općinske odluke da finansira ovaj medij (Grbešić, 2019).

Naziv je dobio prema Hrvatskoj zajednici Herceg-Bosna, kvazi-državi tokom rata u BiH čiji je političke i vojne lidere osudio Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju. Finansira ga 13 općina i 2 kantona u Federaciji BiH gdje je HDZ na vlasti, u ukupnom iznosu od 800.000 KM.

MEDIJI I VRSTA:

RADIO TELEVIZIJA HERCEG-BOSNE, RADIO, TV, ONLINE, JAVNI

Tabela 5

PODACI O VLASNIŠTVU	Javni, hrvatske općine i kantoni u kojima je HDZ u vlasti
FINANSIRANJE	Kroz javne budžete, finansira ga 13 općina i 2 kantona. Godišnja primanja iz budžeta iznosila su 800.000 KM u 2019. godini. Također je dobio podršku od Republike Hrvatske.
MISIJA I UREDNIČKA POLITIKA	Prati političku agendu HDZ-a.
BROJ ZAPOSLENIH	Nema
DOSEG	6.594 pratitelja na Facebooku
KRŠENJA KODEKSA PROFESIONALNE ETIKE	Nema
FACT-CHECKING PLATFORMA	Nema

²⁰ To su općine: Grude, Kreševo, Kiseljak, Livno, Ljubuški, Neum, Posušje, Ravno, Stolac, Široki Brijeg, Tomislavgrad, Žepče, Čapljina, Hercegovačko-neretvanski kanton i Zapadnohercegovački kanton.

²¹ Vidi odluku: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_08_74_1575.html

²² U 2018. godini, dobio je 50.000 KM.

3.6. SAFF

Saff je muslimanski vjerski magazin Udruženja Saff za afirmaciju obrazovanja, kulture i morala i osnovan je 1996 godine. Ima dugu tradiciju i veliko čitateljstvo (skoro 50.000 pratitelja na Facebooku) a uglavnom ga prati muslimanska zajednica. Poznat je po člancima protiv LGBTI+ zajednice i podržava bošnjački etnonacionalni narativ a uglavnom pozitivno izvještava o SDA i turskom predsjedniku Erdoganu. Magazin je 2019. godine vodio kampanju protiv novinarku Kristine Ljevak koja je imenovana direktoricom javne televizije Kantona Sarajevo TVSA, etiketirajući je kao novinarku čija je glavna uloga da promovira homoseksualnost i optužujući je da je emitirala film koji propagira velikosrpsku ideologiju, ujedinjenje svih teritorija na kojima žive Srbi.²³ Magazin je također napravio spin i dezinformaciju da su mediji u BiH kreirali kampanju protiv zastupnice SDA u Skupštini Kantona Sarajevo, Samre Čosović Hajdarević, koja je otvoreno osudila Povorku ponosa i rekla da LGBTIQ zajednicu treba izolirati i skloniti što dalje.²⁴ Fact-checking platforma je identificirala 41 problematičan članak, a Vijeće za štampu četiri kršenja Kodeksa za štampu i online medije 2019. godine (Vijeće za štampu, 2019).

Magazin je 2019. godine vodio kampanju protiv novinarku Kristine Ljevak koja je imenovana direktoricom javne televizije Kantona Sarajevo TVSA, etiketirajući je kao novinarku čija je glavna uloga da promovira homoseksualnost.

MEDIJI I VRSTA: SAFF, ŠTAMPANI I ONLINE

Tabela 6

PODACI O VLASNIŠTVU	Udruženje Saff za afirmaciju obrazovanja, kulture i morala.
FINANSIRANJE	Nema podataka
MISIJA I UREDNIČKA POLITIKA	Vjerski magazin, podržava bošnjački etnonacionalni narativ.
BROJ ZAPOSLENIH	Nema podataka
DOSEG	49.547 pratitelja na Facebooku
KRŠENJA KODEKSA PROFESIONALNE ETIKE	4 kršenja Kodeksa za štampu i onlin medije u 2019.
FACT-CHECKING PLATFORMA	41 primjer problematičnog članka, uključujući pristrasno izvještavanje (7), dezinformacije (6) i teorije zavjere (5).

²³ Vidi, na primjer: <http://saff.ba/nova-direktorica-tvsa-bit-ce-imenovana-kristina-ljevak-homoseksualna-aktivistica-i-bivsa-novinarka-ftv-a/>

²⁴ Vidi: <http://saff.ba/sarajevski-novinari-se-utrkuju-ko-ce-se-vise-svidjeti-homoseksualcima/>.

3.7. STAV

Pored uticaja lokalnih političkih aktera, postoje indikacije da su i strani akteri kroz medije pokušavali nametati svoje interese na Zapadnom Balkanu (StratCom, 2020). Jedan takav primjer je časopis Stav, koji izdaje tursko društvo Simurg Media, osnovano 2015. godine pomoću anonimnog kapitala iz Turske (58.000 KM), usprkos padu broja čitatelja štampanog medija i prihoda od oglašavanja.²⁵ Iako je broj slučajeva kršenja i problematičnog sadržaja koji su utvrdili Vijeće za štampu i fact-checking platforma 2019. godine nizak (ukupno sedam, vidjeti tabelu), pregled sadržaja iz juna koji je uradila istraživačica ukazuje na snažnu uredničku pristrasnost. Časopis najviše objavljuje članke i kolumne o politici, kulturi i historiji, slijedi bošnjački etnonacionalni narativ i političku agendu SDA te o njenim članovima pozitivno izvještava, kao i o turskom predsjedniku Erdoganu (Janusz, 2015). Svaki oblik kritike prema stranci prikazan je kao napad protiv Bošnjaka i države. Na primjer, hapšenje premijera Federacije i člana SDA, Fadila Novalića, tokom pandemije koronavirusa u maju 2020. godine a u vezi sa korupcijskom aferom Srebrna malina, nazvano je državnim udarom i napadom na Bošnjake (u stilu RTRS-a). Radi se o slučaju u kojem je "FH Srebrna malina", društvo koje se bavi preradom i konzerviranjem voća i povrća, dobilo dozvolu za nabavku 100 respiratora iz Kine po mnogo većoj cijeni (10.5 miliona KM) od one koju možemo naći na međunarodnom tržištu.²⁶ Pored toga, taj model respiratora se koristi u medicinskim transportnim vozilima, a ne u bolnicama.

Časopis najviše objavljuje članke i kolumne o politici, kulturi i historiji, slijedi bošnjački etnonacionalni narativ i političku agendu SDA te o njenim članovima pozitivno izvještava, kao i o turskom predsjedniku Erdoganu.

Časopis slijedi bošnjački etnonacionalni narativ i pozitivno piše o muslimanskom intelektualcu Mustafi Busuladžiću, koji je tokom Drugog svjetskog rata sarađivao sa fašističkim režimom i kojeg su ubili komunisti, posebno nakon inicijative u Skupštini Kantona Sarajevo u junu 2020. godine da se promijeni naziv osnovne škole koja nosi njegovo ime.²⁷

Način finansiranja časopisa nije poznat: časopis i online portal imali su samo nekoliko reklama u junu 2020. godine, što nije dovoljno da se održi poprilično velika redakcija. U periodu od 2016. do 2018, društvo Simurg Media je primilo sredstva iz budžetskih rezervi BiH, koja je odobrio bošnjački član Predsjedništva BiH i Vijeće ministara za književnu nagradu i izdavačku djelatnost, u iznosu od 28.000 KM, što ukazuje na veze sa SDA (Transparency International, 2019).

²⁵ Simurg Media također izdaje faktor.ba i faktor sport, koji slijede sličnu agendu. Faktor.ba je uvršten među "red flag" medije zbog objavljivanja dezinformacija.

²⁶ Članak je dostupan na: <https://stav.ba/pokusaj-drzavnog-udara-novalic-prebacen-u-tuziteljstvo-bih/>

²⁷ Vidi članak: <https://stav.ba/kako-je-i-zasto-osuden-mustafa-busuladzic/>

MEDIJI I VRSTA: STAV, ŠTAMPANI I ONLINE

Tabela 7

PODACI O VLASNIŠTVU	Izdavač: Simurg media d.o.o. Sarajevo, osnovan uz pomoć anonimnog kapitala iz Turske (58.000 KM), direktor društva Simur Media je Evren Utku Gok
FINANSIRANJE	Nema podataka. Pretpostavka je da se primarno finansira oglašavanjem. Društvo je primilo sredstva od Predsjedništva BiH i Vijeća ministara u periodu od 2016. do 2018. godine za književne nagrade i izdavačku djelatnost u iznosu od 28.000 KM i to iz budžetskih rezervi BiH, što je kritizirala profesionalna medijska zajednica. ²⁸
MISIJA I UREDNIČKA POLITIKA	Sedmični časopis za politiku, društvo i kulturu. Vlasništvo, finansiranje i sadržaj ukazuju na povezanost sa SDA.
BROJ ZAPOSLENIH	Redakcija: 10: 8 muškaraca, 2 žene, 29 vanjskih saradnika ²⁹
DOSEG	20.197 pratitelja na Facebooku
KRŠENJA KODEKSA PROFESIONALNE ETIKE	3 kršenja Kodeksa za štampu i online medije.
FACT-CHECKING PLATFORMA	4 primjera problematičnog medijskog sadržaja: lažne vijesti (2), spin (1) i pristrasno izvještavanje (1).

²⁸ Vidi: https://www.cin.ba/budzetska_rezerva_2/prikaz.php?korisnik=8291

²⁹ Na osnovu impressuma.

4. OSVRT I ZAKLJUČAK

U Bosni i Hercegovini postoje brojni primjeri medija i komunikacija kojima se šire dezinformacije, propaganda i govor mržnje. Obično se održavaju kroz različite vlasničke i finansijske strukture, često skrivene, koje uključuju i lokalne i strane centre moći, i koriste se, putem selektivnog izvještavanja, za promociju etnonacionalnih ili religijskih narativa i političkih agendi te su usmjereni protiv drugih etnonacionalnih, političkih ili manjinskih grupa. Ovi modeli djeluju kao eho komore, gdje se publika susreće sa mišljenjima svoje etnonacionalne, vjerske ili političke grupe i zanemaruje druge činjenice, što može dodatno sprječavati procese pomirenja, izgradnje države i razvoja nacionalne kohezije. Postojanje takvih medija, što pokazuje primjer despotovina.info, može naročito povećati tenzije među lokalnim stanovništvom koje živi sa teškim ratnim nasljeđem, a može povećati i mržnju prema drugim grupama, poput migranata i izbjeglica. Etnonacionalne tenzije i razdorna etnonacionalna politika predstavljaju okolnosti zbog kojih je postojanje takvih modela govora mržnje zasnovanih na etnonacionalnoj pripadnosti još ozbiljnije i povećava vjerovatnoću nasilja.

Bosna i Hercegovina ima regulatorne i samoregulatorne okvire za štampane, online i emitterske medije i pravni mehanizam za procesuiranje govora mržnje, prijetnji smrću i diskriminacije, ali je provedba ovih instrumenata ograničena.

Regulatorna agencija za komunikacije može reagirati i izricati novčane kazne za lažan i manipulativan sadržaj, pristrasno izvještavanje, diskriminatorno izvještavanje i poticanje na mržnju, nasilje i diskriminaciju u emitterskim medijima,³⁰ ali joj nedostaju kapaciteti za stalni nadzor tako da uglavnom istražuje slučajeve koje su prijavili građani. Štampani i online mediji, s druge strane, potpadaju pod samoregulatorni okvir Vijeća za štampu BiH koje, na osnovu žalbi građana, odlučuje o kršenju Kodeksa za štampu i online medije, s tim što zavisi od uredničkog tima medija da li će ukloniti sadržaj, objaviti izvinjenje ili ispravku. Taj mehanizam je izrazito nedjelotvoran, posebno u slučaju anonimnih medija koji predstavljaju najveći izvor dezinformacija, propagande i mržnje, a koji nisu odgovorni za sadržaj koji proizvode i šire. Vrlo je jednostavno i jeftino registrirati stranicu na državnoj domeni (.ba) ili kupiti stranu domenu i nema propisa za sadržaj koje proizvode te web stranice (Blagovčanin, 2019).

Iako se prema krivičnim zakonima govor mržnje može sankcionirati, ali na temelju odredbi o 'izazivanju' mržnje, kao i prema izbornom zakonu i propisima RAK-a, predmeti govora mržnje se nedosljedno i nedovoljno procesuiraju.

Iako se prema krivičnim zakonima govor mržnje može sankcionirati, ali na temelju odredbi o 'izazivanju' mržnje, kao i prema izbornom zakonu i propisima RAK-a, predmeti govora mržnje se nedosljedno i nedovoljno procesuiraju (Hodžić, 2019; Sali-Terzić, 2019; Dragičević, 2019; i Lučić-Čatić et al, 2019). Online mediji imaju različite metode za reguliranje komentara, ali ponekad takva regulacija nedostaje jer se privlači veći broj čitatelja a time i prihoda, a predstavnici medija rijetko prijavljuju govor mržnje policiji ili tužilaštvu.

³⁰ Agencija je 2019. godine izrekla 39 novčanih kazni, od kojih su se mnoge odnosile na pristrasno izvještavanje. Na primjer, novčana kazna je izrečena RTRS-u tri puta, a FTV-u jednom (RAK, 2020).

Fact-checking platforma Raskrinkavanje aktivna je u protekle tri godine na razotkrivanju hiljada slučajeva dezinformacija i lažnog sadržaja, ali je i dalje prisutan veliki broj dezinformacija.³¹ Medijska zajednica je negativno reagirala na rad ove organizacije, tvrdeći da nemaju pravo a ni ekspertizu da sačinjavaju liste medija koji objavljuju problematičan sadržaj.³² Raskrinkavanje prima negativne komentare, uključujući i uvrede i prijetnje, ali i pozitivne, i ima gotovo 60 hiljada pratitelja na Facebooku.

Druge medijske watchdog platforme, analiziraj.ba i media.ba, objavljuju članke u kojima analiziraju i ukazuju na problematičan medijski sadržaj i načine medijskog finansiranja i vlasničke strukture. Profesionalne organizacije i akademska zajednica rijetko osuđuju slučajeve govora mržnje i dezinformacija. Ono što je problematičnije je da političke elite ne izražavaju zabrinutost zbog govora mržnje i problematičnog medijskog sadržaja već, umjesto toga, često služe kao izvor razdornih poruka, polarizirajućih i problematičnih izjava. Politički centri moći, određene političke i vjerske grupe u BiH, ali i strani akteri, poput Rusije, Turske, Srbije i Hrvatske, imaju veze i podržavaju pojedine medije koji šire propagandu i dezinformacije, dok su naponi (samo)regulatora i civilnog društva ograničeni. U okolnostima u kojima je profesionalno novinarstvo u krizi zbog pada prihoda i manjka političke podrške i progresivnih medijskih politika, izlaganje građana profesionalnom, etičnom novinarstvu je na niskom nivou u poređenju sa sadržajem modela mržnje i propagande koji proističu iz podjela u društvu i dalje im doprinose.

31 Vidi analize fact-checking platforme raskrinkavanje.ba.

32 Vidi članke objavljene u Avazu: <https://avaz.ba/vijesti/teme/497387/kako-kvazinovinar-brkan-potvrduje-svoju-pristrasnost>

5. PREPORUKE

5.1. Opće

- Ministarstva komunikacija i finansija, na kantonalnom, entitetskom i državnom nivou (Ministarstvo komunikacija i transporta BiH i Ministarstvo finansija i trezora BiH), trebaju usvojiti propise koji uključuju odredbe o transparentnosti vlasništva medija i precizirati kriterije za dodjelu sredstava medijima, u konsultacijama sa medijskom branšom i organizacijama civilnog društva. Kriteriji trebaju uključivati odredbe o profesionalnom medijskom izvještavanju i poštivanju profesionalnih medijskih standarda, kao i okolnosti u kojima javni mediji i javni RTV servisi mogu dobivati sredstva iz javnih budžeta. Odredbe o transparentnosti vlasništva nad medijima trebaju obuhvatati sve medije, uključujući i one online, koji imaju uredničke politike i redakcije (ne samo one registrirane) i sva s medijima povezana preduzeća (poput oglašavačkih firmi).

Medije trebaju podržavati, što uključuje i finansijsku podršku, javni sektor i donatorska zajednica, da se omogući kvalitetno izvještavanje, predstavljanje pluralističkih mišljenja i redovna provjera informacija iz višestrukih izvora.

- Ministarstvo civilnih poslova, u konsultaciji sa medijskim organizacijama i obrazovnim ustanovama, treba usvojiti strategiju za medijsku i informacijsku pismenost koja će pružiti smjernice i osigurati sredstva za svoju promociju na svim nivoima u državi, kao i uvođenje medijske i informacijske pismenosti u osnovne i srednje škole. Medijsku i informacijsku pismenost trebaju promovirati entitetske i kantonalne vlasti i organizacije civilnog društva.

- Medije trebaju podržavati, što uključuje i finansijsku podršku, javni sektor i donatorska zajednica, da se omogući kvalitetno izvještavanje, predstavljanje pluralističkih mišljenja i redovna provjera informacija iz višestrukih izvora.

5.2. Konkretno

5.2.1. Govor mržnje

- Potrebno je izmijeniti krivične zakone da se precizno definiše govor mržnje. Potrebno je razmotriti širu definiciju govora mržnje koja bi uz "izazivanje mržnje" uključivala i širenje negativnih stereotipa i stigmatizaciju. Također je neophodno osigurati, kroz smjernice za pravosuđe, dosljedno tumačenje termina kao što su "izazivanje", "raspaljivanje", "mržnja", "razdor" i "netrpeljivost" (pojmovi iz krivičnih zakona).

Potrebno je razmotriti širu definiciju govora mržnje koja bi uz "izazivanje mržnje" uključivala i širenje negativnih stereotipa i stigmatizaciju.

- Tužilaštva trebaju pokretati predmete i procesuirati slučajeve govora mržnje na online medijskim platformama, posebno ekstremne slučajeve kao što je Antimigrant. Imajući u vidu da izjave političara koje sadrže govor mržnje obično imaju najveći doseg i potencijal da utiču na ponašanje građana, njih bi pravosuđe

naročito trebalo procesuirati. Informacije o ovim predmetima bi se trebale proaktivno objavljivati. Sudije i tužitelji bi trebali biti osposobljeni i obučeni za procesuiranje govora mržnje, naročito u online prostoru.

5.2.2. Mediji

- Online mediji trebaju usvojiti pravila za moderiranje komentara, posebno u kontekstu govora mržnje. Trebaju proći kroz obuke o reguliranju komentara u korisničkim prostorima, koje bi mogle organizirati medijske organizacije civilnog društva a financirati javni budžeti i strani donatori. Vijeće za štampu, profesionalna medijska zajednica i medijske organizacije civilnog društva mogle bi organizirati sastanke sa predstavnicima medija o reguliranju komentara i pripremiti i distribuirati priručnik za reguliranje korisničkih komentara.

- Mediji bi trebali prijavljivati slučajeve govora mržnje policiji i tužilaštvima.

- Mediji trebaju proći obuke o govoru mržnje, posebice na temu kako tretirati problematične izjave političara u svom izvještavanju, i obuke o dezinformacijama i provjeri informacija. Potrebno ih je senzibilizirati za različitost i marginalizirane grupe tokom formalnog i neformalnog obrazovanja, oslanjajući se na uvide u ulogu medija u ratnoj propagandi i primjere krivičnih djela potaknutih govorom mržnje.

5.2.3. Organizacije civilnog društva, Vijeće za štampu i RAK

- Organizacije civilnog društva trebaju redovno pratiti medije i prijavljivati dezinformacije, propagandu i govor mržnje (samo)regulatoru ili drugim institucijama i organizacijama. Trebaju organizirati konferencije za medije, objavljivati izvještaje i davati izjave kojima se osuđuje govor mržnje i pristrasno medijsko izvještavanje. Trebaju imati finansijsku i drugu podršku od vlasti i stranih donatora.

- Organizacije civilnog društva trebaju organizirati veći broj obuka o medijskoj i informacijskoj pismenosti, posebno pismenosti u kontekstu konzumiranja vijesti i pristrasnom izvještavanju, što se može financirati kroz medijske projekte.

- Regulatorna agencija za komunikacije, Vijeće za štampu i fact-checking platforma trebaju redovno pratiti sadržaj u medijima i poduzimati radnje kada uoče kršenja profesionalnih normi, dezinformacije, govor mržnje i pristrasno medijsko izvještavanje. Također trebaju pratiti sadržaj manjih medija koji objavljuju propagandu, govor mržnje i dezinformacije te izdavati saopštenja za medije o takvim slučajevima. Ovaj sadržaj se može pronalaziti u saradnji sa organizacijama civilnog društva. Vijeće za štampu, fact-checking platforma i organizacije za monitoring medija trebaju imati podršku (uključujući i finansijsku) od državnih institucija i donatorske zajednice.

5.2.4. Politički predstavnici i vlada

- Politički predstavnici se trebaju suzdržavati od upotrebe govora mržnje i davanja problematičnih izjava te ne trebaju pružati finansijsku ili drugu vrstu podrške medijima koji šire dezinformacije, govor mržnje i propagandu.
- Regulator i ministarstva komunikacija trebaju usvojiti strategiju i konkretne korake za sprječavanje organiziranih sistema širenja dezinformacija. Kodekse RAK-a i Vijeća za štampu potrebno je izmijeniti na način da uključuju različite vrste dezinformacija i preciznu definiciju pojma dezinformacije, uzimajući u obzir njihovo sve veće prisustvo i širenje.

Regulator i ministarstva komunikacija trebaju usvojiti strategiju i konkretne korake za sprječavanje organiziranih sistema širenja dezinformacija.

Literatura i izvori

Adilagić, R. (2019). *Od viktimizacije do demonizacije: Gdje je istina? Istraživanje o načinima izvještavanja medija o migrantima i izbjeglicama*. Sarajevo: Udruženje Bh. novinari. https://safejournalists.net/wp-content/uploads/2019/02/od_viktimizacije_do_demonizacije_gdje_je_istina_BHN_feb_2019.pdf

Aktek. (2018). *Radicalisation in Flux: Unpacking the Role of the Internet in Violent Extremism (Bosnia and Herzegovina)*. Unpublished. Available for reference.

Blažević, J. (2019). *Izvešće o pojavama govora mržnje i kaznenih djela učinjenih iz mržnje u Bosni i Hercegovini u razdoblju od lipnja 2018. godine do lipnja 2019. godine*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar. <https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2019/10/Izvj%C5%A1%C4%87e.pdf>

Blagovčanin, P. (2018). *RTV Herceg-Bosna: Kanal na hrvatskom jeziku*. MC Online. <https://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/rtv-herceg-bosna-kanal-na-hrvatskom-jeziku>

Blagovčanin, P. (2019). *Stranački botovi i kontaminacija online prostora dezinformacijama*. MC Online. <https://media.ba/bs/magazin-novinarstvo/stranacki-botovi-i-kontaminacija-online-prostora-dezinformacijama>

Buljubašić, B. (2019). *Izvjestavanje o migrantskoj i izbjegličkoj krizi u BiH: Insinacije, rasizam i ksenofobija*. MC Online. <https://www.media.ba/bs/magazin/izvjestavanje-o-migrantskoj-i-izbjegličkoj-krizi-u-bih-insinacije-rasizam-i-ksenofobija>

Buljubašić, B. (2020). *Crna hronika: Najčitaniji sadržaj koji se prati poput telenovele*. MC Online. <https://media.ba/bs/magazin-novinarstvo/crna-hronika-najcitaniji-sadrzaj-koji-se-prati-poput-telenovele>

CIN. (2017). *Fahrudin Radončić's Montenigrin Paradise*. <https://www.cin.ba/en/crnogorski-raj-fahrudina-radoncica/>

Cvijetićanin, T., S. Sali Terzić, and S. Dekić. (2010). *Strategija isključivanja: Govor mržnje u bh. javnosti*. Sarajevo: Mediacentar. https://www.media.ba/sites/default/files/2010_-_strategije_iskljucivanja_govor_mrznje_u_bh_javnosti.pdf

Cvijetićanin T., et al. (2019). *Disinformation in the Online Sphere. The Case of BiH*. Sarajevo: Association of Citizens "Why not". https://zastone.ba/app/uploads/2019/05/Disinformation_in_the_online_sphere_The_case_of_BiH_ENG.pdf

Dragičević, F. (2019). *Govor mržnje, izborni proces i pravo na slobodu izražavanja*. Sarajevo: Centar za javno pravo.

Džihana, A. (2018). *Žene u medijima: Zaposlenice i upravljačke strukture*. Sarajevo: Udruženje Bh. novinari. <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2018/07/Zene-i-mediji-13maj2018-FINAL.pdf>

Grbešić, A. (2019). *Finansiranje RTV Herceg Bosne iz lokalnih budžeta: Šta želi Žepče?* MC Online. <https://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/finansiranje-rtv-herceg-bosne-iz-lokalnih-budzeta-sta-zeli-zepce>

Hodžić, S. (2014). *Bosnia and Herzegovina, in Hate speech in online media in South-East Europe*. Albanian Media Institute. <http://www.institutemedia.org/2019/12/08/a-book-about-hate-speech-in-online-media/>

Hodžić, S. (2018). *U potrazi za boljom regulacijom: Transparentnost vlasništva i finansiranje medija iz javnih budžeta*. Sarajevo: Mediacentar. <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2019/10/U-potrazi-za-boljom-regulacijom-transparentnosti-medijskog-vlasni%C5%A1tva-i-finansiranja-medija-iz-javnih-bud%C5%BEeta.pdf>

Hodžić, S. (2019). *Mediji i društvene mreže: Uloga i (samo)regulacija problematičnih medijskih sadržaja, in Surfanje po tankom ledu: Mladi, mediji i problematični medijski sadržaji*. Sarajevo: Mediacentar. https://media.ba/sites/default/files/mladi_mediji_problematichni_medijski_sadrzaji_web.pdf

Hodžić, S., and Sokol, A. (2018a). *Transparentnije i legitimnije finansiranje medija iz javnih budžeta. Smjernica za javne organe u BiH*. Sarajevo: Mediacentar. <https://media.ba/bs/magazin-novinarstvo/transparentnije-i-legitimnije-finansiranje-medija-iz-javnih-budzeta-smjernice-za>

Hodžić, S., and Sokol, A. (2018b). *Oglašavanje i drugi komercijalni odnosi između javnog sektora i medija: Smjernica za javne organe u BiH*. Sarajevo: Mediacentar. <https://media.ba/bs/publication/oglasavanje-i-drugi-komercijalni-odnosi-između-javnog-sektora-i-medija-smjernice-za>

Hodžić, S., and Sokol, A. (2018c). *Javni lokalni mediji između javnog interesa i finansijske ovisnosti*. Sarajevo: Mediacentar. https://media.ba/sites/default/files/javni_lokalni_mediji_između_javnog_interesa_i_finansijske_ovisnosti_final_za_stampu.pdf

Hodžić, S., Petković B., and Bašić-Hrvatini, S. (2019). *Medijska i informacijska pismenost u Bosni i Hercegovini: brojne inicijative civilnog sektora i nedostatak javnih politika*. Sarajevo: Mediacentar. <https://www.media.ba/bs/publication/medijska-i-informacijska-pismenost-u-bosni-i-hercegovini-brojne-inicijative-civilnog>

I.Č. (2020). *Bivši direktor RTRS-a Draško Milinović predložen za čelnika RAK-a*. Klix.ba. <https://www.klix.ba/vijesti/bih/bivsi-direktor-rtrs-a-drasko-milinovic-predlozen-za-celnika-rak-a/200424180>

IRES. (2019). *Media Sustainability Index. Bosnia and Herzegovina*. <https://www.ires.org/sites/default/files/pdf/media-sustainability-index-europe-eurasia-2019-bosnia-herzegovina.pdf>

Janusz, P. (2015). *Objektivnost na turski način*. MC Online. <https://media.ba/bs/mediametar/objektivnost-na-turski-nacin>

Katana, G. (2020). *RTRS I BNTV: Sluge vlasti protiv kritičkog novinarstva*. Analiziraj.ba <https://analiziraj.ba/2020/06/15/rtrs-i-bntv-sluge-vlasti-protiv-kritickog-novinarstva/>

Krajnc, B., and Kadić-Maglajlić, S. (2018). *Regulacija tržišta oglašavanja*. Sarajevo: Mediacentar. https://www.media.ba/sites/default/files/izvjestaj_-_bhs.pdf

Kuloglija, N. (2020). *Odjeci ultra desničarskih narativa u Bosni i Hercegovini*. Balkaninsight. <https://balkaninsight.com/2020/07/08/odjeci-ultranacionalistickih-narativa-u-srebrenici-25-godina-nakon-genocida/?lang=sr>

Lučić-Čatić, M. and Bajraktarević Pajević, D. (2019). *Nedostaci kaznene politike tužiteljstva BiH i SUDA BiH u slučajevima zločina iz mržnje i govora mržnje*. Kriminalističke studije, godina XIX. <http://krimteme.fkn.unsa.ba/index.php/kt/article/view/147/pdf>

MC Online. (2020). *Gostovanje Osmanagića na Face TV: RAK utvrdio da nije došlo do kršenja kodeksa*. <https://www.media.ba/bs/vijesti-i-dogadaji-vijesti/gostovanje-osmanagica-na-face-tv-u-rak-utvrdio-da-nije-doslo-do-kršenja>

OSCE. (2019). *Bosna i Hercegovina: Opći izbori 7. Oktobar, 2018. ODIHR Izborna posmatračka misija. Završni izvještaj*. https://www.osce.org/files/BiH%202018%20General%20-%20FR_Bosnian.pdf

Pisker, L. (2020). *Mete seksizma u medijima su i naučnice i teoretičarke zavjere*. MC Online. <https://media.ba/bs/magazin-novinarstvo/mete-seksizma-u-medijima-su-i-naucnice-i-teoreticarke-zavjere>

RAK. (2019a). *Izveštaj Regulatorne agencije za komunikacije o izrečenim izvršnim mjerama iz oblasti emitovanja u 2018. godini*. <https://docs.rak.ba/documents/c9e72fd0-7902-45c6-b458-85dd9d5a03f6.pdf>

RAK (2019b). *Analiza dječijih i obrazovnih programa, programa koji su namijenjeni ili se bave manjinama i ranjivim grupama stanovništva, te programa prilagođenih osobama sa invaliditetom u audiovizuelnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija u Bosni i Hercegovini*

RAK. (2020). *Izveštaj Regulatorne agencije za komunikacije o izrečenim izvršnim mjerama iz oblasti emitovanja u 2019. godini*. <https://docs.rak.ba/documents/c9e72fd0-7902-45c6-b458-85dd9d5a03f6.pdf>

Raskrinkavanje. (2019). *Djelovanje stranačkih botova u komentarima*. <https://raskrinkavanje.ba/analiza/djelovanje-stranackih-botova-u-komentarima-na-klixu>

RS. *Budžet 2019*. <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/akti/bud%C5%BEet/bud%C5%BEet-republike-srpske-za-2019-godinu>

RTRS. *Izveštaj o radu 2018*. <https://lat.rtrs.tv/comp/dokumenti.php>

Sali-Terzić, S. (2019). *Govor mržnje na internetu: Međunarodni standardi i zaštita*. Analiziraj.ba <https://analiziraj.ba/2019/08/23/govor-mrznje-na-internetu-medunarodni-standardi-i-zastita/>

Sokol, A. (2018). *Online napadi na novinarke: Psovke, uvrede i prijetnje smrću*. MC Online. <https://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/online-napadi-na-novinarke-u-bih-psovke-uvrede-i-prijetnje-smrcu>

Sokol, A. (2019a). *Media usage in the Birač region and Kalesija*. Sarajevo: Mediacentar. https://www.media.ba/sites/default/files/media_usage_habits_birac_region_0.pdf

Sokol, A. (2019b). *Mediji i društvene mreže. Jačanje otpornosti mladih, in Surfanje po tankom ledu: Mladi, mediji i problematični medijski sadržaji*. Sarajevo: Mediacentar. https://media.ba/sites/default/files/mladi_mediji_problematicni_medijski_sadrzaji_web.pdf

Sokol, A. (2019c). *Kako je došlo do gašenja portala Antimigrant?* MC Online. <https://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/kako-je-doslo-do-gasjenja-portala-antimigrant>

StratCOM NATO. 2020. *Russia's Footprint in the Western Balkan Information Environment*. <https://www.stratcomcoe.org/russias-footprint-western-balkan-information-environment>

Transparency International (2019). *Istraživanje Ti BiH: Koliko plaćamo rad javnih medija?* Transparentno.ba. https://transparentno.ba/2019/12/27/istrazivanje-ti-bih-koliko-placamo-rad-javnih-medija/#_ftn8

Trninić, D. (2014). *Medijska pismenost i medijska kultura*. Udruženje sociologa Banja Luka.

Turčilo, L. (2020). *U susret lokalnim izborima: Portali za diskreditaciju neistomišljenika i radikalizaciju birača*. Analiziraj.ba. <https://analiziraj.ba/2020/06/19/u-susret-lokalnim-izborima-portali-za-diskreditaciju-neistomisljenika-i-radikalizaciju-biraca/>

Unkić, H. (2018). *Žene na samo 30 posto rukovodećih pozicija u bh. medijima*. MCOline. <https://media.ba/bs/magazin-novinarstvo/zene-na-samo-30-posto-rukovodecih-pozicija-u-bh-medijima>

Vijeće za štampu. (2019). *Slučajevi 2019*. <https://www.vzs.ba/index.php/kratak-pregled-zalbi-po-godinama/2931-2019-godina>

Vijeće za štampu. (2018). *Slučajevi 2018*. https://www.vzs.ba/images/stories/ba_word_slike_pdf/broj_zalbi/BHS_2018.pdf

Vujatović, Đ. (2020). *Mediji i kultura straha u Republici Srpskoj: Godine obojenih revolucija*. MCOOnline. <https://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/mediji-i-kultura-straha-u-republici-srpskoj-godine-obojenih-revolucija>

Zulejhić, E. (2019). *Avazova škola novinarstva*. Raskrinkavanje. <https://raskrinkavanje.ba/analiza/avazova-skola-novinarstva>

Zulejhić, E. (2020). *Dnevni avaz o migrantima i izbjeglicama: Negativna kampanja koja traje*. <https://raskrinkavanje.ba/analiza/dnevni-avaz-o-migrantima-i-izbjeglicama-negativna-kampanja-koja-traje>

POPIS INTERVJUA:

Azra Maslo, rukovoditeljica Sektora za programske sadržaje i prigovore, Regulatorna agencija za komunikacije, e-mail korespondencija, 10. juni 2020.

Dragan Golubović, direktor, digitalni arhiv INFOBIRO, Sarajevo, 15. juni 2020.

Edin Ibrahimfendić, pravnik, Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH, Sarajevo, 11. juni 2020.

Jozo Blažević, koordinator, Sarajevski otvoreni centar, e-mail korespondencija, 11. juni 2020.

Ljiljana Zurovac, direktorica programa, Vijeće za štampu, e-mail korespondencija, 6. juni 2020.

Maida Zagorac, koordinatorica, Mreža za izgradnju mira, e-mail korespondencija, 6. juni 2020.

Tijana Cvijetićanin, urednica, Fact-checking platforma Raskrinkavanje, e-mail korespondencija, 29. juni 2020.

O autorici

Anida Sokol je istraživačica i koordinatorica istraživačkih projekata u Mediacentru Sarajevo. Magistrirala je engleski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Sarajevu a doktorat iz historije Evrope stekla je kao Basileusova stipendistkinja na Fakultetu političkih nauka Univerziteta Sapienza u Rimu, gdje je radila kao istraživačica. Objavila je niz radova na temu medija, sjećanja i politike u BiH, između ostalog, u časopisu Politička misao, za Palgrave Macmillan i Mediacentar Sarajevo. Predaje politiku i medije i političku komunikaciju na International University Burch u Sarajevu i na Sarajevo School of Science and Technology.

Ova publikacija nastala je kao rezultat istraživačkih aktivnosti na SNAŽNI projektu. Tematski okvir prve serije istraživanja jeste POLITIČKA EKONOMIJA MEDIJA KOJI ŠIRE GOVOR MRŽNJE I PROPAGANDU u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Kosovu, Crnoj Gori, Severnoj Makedoniji, Srbiji i Turskoj.

Projekt „SNAŽNI: Inicijativa civilnog društva za reafirmaciju slobode medija i suzbijanje dezinformacija, propagande i govora mržnje na Zapadnom Balkanu i u Turskoj“ zajedno realizuje devet organizacija koje se bave razvojem medija na Zapadnom Balkanu i u Turskoj, uz finansijsku podršku Evropske unije. Koordinator trogodišnjeg projekta je Mreža Jugoistočne Evrope za profesionalizaciju medija (SEENPM), mreže organizacija za razvoj medija u Srednjoj i Jugoistočnoj Evropi. Partneri na projektu su: Albanski medijski institut iz Tirane, Mediacentar Sarajevo, Kosovo 2.0 iz Prištine, Institut za medije Crne Gore iz Podgorice, Makedonski institut za medije iz Skoplja, Novosadska novinarska škola iz Novog Sada, Mirovni institut iz Ljubljane i Bianet iz Istanbula.